

4. Донскіс Л. Збентежена ідентичність і сучасний світ. – К.: Факт, 2010. – 312 с.
5. Дятлов В. Диаспора: попытка определитися в термине и понятии // Диаспоры. – 1999. – №2–3.
6. Жукова Н. Глобализация и сохранение национальной идентичности // Философия и общество. – 2006. – №2. – С.146–153.
7. Калач В. Релігійна ідентичність українських громадян та соціокультурні трансформації / Калач В. // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Українознавство. – К., 2011. – №15. – С.37–39.
8. Левин З. И. Менталитет диаспоры (системный и социокультурный анализ). – М.: Институт востоковедения РАН; Издательство «Крафт+», 2001. – 176 с.
9. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – Т.19. – С.350–351.
10. М'ясойд П. А. Загальна психологія: Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. – К.: Вища шк., 2004. – 487 с.: іл.
11. Попков В. Диаспоральные общины в межкультурном взаимодействии: пути формирования и тенденции развития. Докт. диссерт. – М., 2003. – 400 с.
12. Римаренко Ю. Міжнародне міграційне право. Підручник. Університетський курс. – К.: КНТ, 2007. – 640 с. (Серія: Міграційні процеси у сучасному світі).
13. Тишков В. А. Реквием по этносу: Исследования по социально-культурной антропологии. – М., 2003. – 544 с.
14. Тойнбі А. Відхід та повернення творчих меншин // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – №5. – С.143–176.

References

1. Bromley Yu. V. Etnosotzialnyie protsessyi: teoriya, istoriya, sovremennost. – М.: Nauka, 1987. – 333 s.
2. Brubeyker R. Etnichnost bez grupp [Tekst] / per. s angl. I. Borisovoy; Nats. issled. un-t «Vysshaya shkola ekonomiki». – М.: Izd. Dom vysshhey shkoly ekonomiki, 2012. – 408 s.
3. Vsemirnaya entsiklopediya: Filosofiya / Glavn. nauch. red. i sost. A. A. Gritsanov. – М.: AST, Mn.: Harvest, Sovremennyy literator, 2001. – 1312 s.
4. Donskis L. Zbentzheny identychnist i suchasny svit. – К.: Fakt, 2010. – 312 s.
5. Dyatlov V. Diaspora: popytka opredelitsya v termine i ponyatii // Diaspori. – 1999. – №2–3.
6. Zhukova N. Globalizatsiya i sohraneniye natsionalnoy identychnosti // Filosofiya i obschestvo. – 2006. – №2. – S.146–153.
7. Kalach V. Relihiina identychnist ukrainskykh hromadian ta sotsiokulturni transformatsii / Kalach V. // Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka. Ukrainoznavstvo. – К., 2011. – №15. – С.37–39.
8. Levin Z. I. Mentalitet diasporyi (sistemnyy i sotsiokulturnyy analiz). – М.: Institut vostoковедeniya RAN; Izdatelstvo «Kraft+», 2001. – 176 s.
9. Marks K., Engels F. Soch. – Т.19. – S.350–351.
10. Miasoid P. A. Zahalna psykholohiia: Navch. posib. – 3-tie vyd., vypr. – К.: Vyshcha shk., 2004. – 487 s.: il.
11. Popkov V. Diasporalnyie obschinyi v mezhkulturnom vzaimodeystvii: puti formirovaniya i tendentsii razvitiya. Dokt. dissert. – М., 2003. – 400 s.
12. Rymarenko Yu. Mizhnarodne mihratsiine pravo. Pidruchnyk. Universytetskyi kurs. – К.: KNT, 2007. – 640 s. (Serii: Mihratsiini protsesy u suchasnomu sviti).
13. Tishkov V. A. Rekvie m po etnosu: Issledovaniya po sotsialno-kulturnoy antropologii. – М., 2003. – 544 s.
14. Toynbi A. Vidkhdit ta povernennia tvorchykh menshyn // Filofska i sotsiolohichna dumka. – 1993. – №5. – S.143–176.

Shahno Y. L., applicant, National Pedagogical University
Drahomanov (Ukraine, Kyiv), ShahnoJulija@yandex.ru

Subjective conditions of institutional arrangement of expat communities

The study of subjective conditions of formation of expat communities is determined by existential and ontological shifts designing a new symbolism of reality for a «scattered» human. The dialectical character of the generated phenomena requires a systematic and thorough study of the problems within the subject-objective installations. During the study we have used the methods of analysis, synthesis, generalization, hypothetical-deductive study of material, logical exposition and historical retrospective etc. This allowed us to identify the following subjective conditions of institutionalization of expat communities: a migrant's attitude to the recipient country; niche planned to be occupied by the migrant in the social and political structure of the new society; level of consciousness and ethnic affinity with the recipient country; the degree of cohesion of the community; competitiveness of ethnic groups.

Having analyzed the conditionality of appearance of the institute of an expat community, it should be noted that this process is a situational, dialectical phenomenon

that depends on the complex of objective and subjective conditions of the development of public relations in the context of «here and now», individual goals of the migrant and availability of traditions of «staying scattered». The complexity of this neotypical way of life requires in-depth multidisciplinary study that will enable thorough understanding of the specifics of creation and functioning of the diaspora space.

Keywords: subjective conditions, institutionalization, diaspora being.

Шахно Ю. Л., соискатель, Национальный педагогический университет им. П. Драгоманова (Украина, Киев), ShahnoJulija@yandex.ru

Субъективные условия институционального оформления диаспор

Исследование субъективных условий формирования диаспоральных образований, детерминированное экзистенциальными и онтологическими сдвигами, которые проектируют новый символизм действительности для человека («в рассеянии»). Дialectический характер порожденных феноменов требует системного и глубокого изучения проблем в рамках субъект-объективных инсталляций. В ходе исследования нами были использованы методы анализа, синтеза, обобщения, гипотетико-дедуктивного изучения материала, логичного изложения и исторической ретроспективы. Это позволило нам выделить следующие субъективные условия институализации диаспор: отношение мигранта к стране-реципиенту; ниша, которую мигрант претендует занять в социальной и политической структуре нового общества; уровень самосознания и этнической близости со страной-реципиентом; степень сплоченности общины; конкурентность этногрупп.

Проанализировав обусловленность появления института диаспоры можно отметить, что данный процесс является ситуативным dialectическим явлением, которое зависит от комплекса объективных и субъективных условий развития общественных отношений в разрезе «здесь-и-сейчас», индивидуальной целеположенной мигранта и наличия традиций «пробывания в рассеянии». Сложность данного неотщичного способа бытия требует углубленного полидисциплинарного изучения, что позволит более основательно осознать особенности создания и функционирования диаспорального пространства.

Ключевые слова: субъективные условия, институализация, диаспоральное бытие.

* * *

УДК 261.7:322.22

Шкіль С. О.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(Україна, Київ), lauby@meta.ua

ТРАНСФОРМАЦІЇ НАРАТИВІВ СУЧАСНОГО РОСІЙСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я (2011–2013)

Розглянуто проблему особливостей розвитку наративного світу російського православ'я в 2011–2013 роках. Досліджено, що російська православна традиція постає перед викликом сучасності, який проявляє себе в необхідності реагувати на поточні соціокультурні та політичні події, внаслідок чого трансформуються класичні релігійні наративи. Тісна співпраця з державними інститутами призвела до інтеграції окремих представників церковної номенклатури в державний істеблішмент і надала представникам РПЦ широкий доступ до федеральних ЗМІ. Представники церкви активно висловлюють свою підтримку правлячому політичному режиму, антиліберальним ініціативам Кремля, засуджують діяльність опозиціонерів, що зумовило критичну й несправу оцінку РПЦ в опозиційному середовищі. Доведено, що наратив «нападу на православ'я» є головним у виправданні церковних скандалів, зокрема пов'язаних із патріархом Кирилом, у широких соціальних дискусіях.

Ключові слова: РПЦ, наратив, церковна риторика, патріарх Кирило, політика, Росія.

Необхідність реагувати на актуальні політичні й соціокультурні події – важлива складова існування будь-якої релігійної традиції, і в цьому контексті російське православ'я не є винятком. Але з огляду на умови сучасної російської політичної дійсності, цей процес набуває доволі специфічного характеру: тісна співпраця церкви та держави в багатьох сферах, а перш за все у сегменті державної ідеології, накладає на керівництво РПЦ необхідність інтегрувати церковну риторика в загальний курс державної ідеології. В результаті впливу цього політико-релігійного феномену наративний світ сучасного російського православ'я зазнав фундаментальних трансформацій і був

виразно політизований. Далека від політики за радянських часів церква в сучасній Росії активно коментує майже всі помітні внутрішні й зовнішні політичні події, створюючи специфічну нарративну матрицю, яка суттєво впливає не лише на позиціонування церкви у ЗМІ, а й на світогляд духовенства та віруючих. Складний політико-соціальний контекст зазначеного періоду для пострадянського простору та світу в цілому сприяв розвитку специфічних нарративних моделей, дослідження яких допоможе краще зрозуміти феноменологію сучасного російського православ'я.

Дослідження розвитку нарративної традиції сучасного російського православ'я потребує звернення до напрацювань ряду провідних експертів, що спеціалізуються на вивченні специфіки зазначеної тематики. В межах цієї статті було використано публікації відомих російських релігієзнавців: Сергія Філатова, Бориса Кнорре, Олега Морозова. Окрім того, була залучена наукова методологія, яку запропонували згадані дослідники, що застосовувалася в здійсненні аналізу низки публікацій, виступів та інтерв'ю представників РПЦ за вказаний хронологічний період (2011–2013). Наше дослідження продовжує аналіз, здійснений названими російськими релігієзнавцями у книзі «Православна церква при новому патріархові» [10]. Зокрема, у цій роботі давався комплексний аналіз початкового етапу правління патріарха Кирила (2009–2011). Ми ж аналізуємо етапи повороту церковної риторики РПЦ за нового президенства В. В. Путіна. Комплексне релігієзнавче дослідження змін риторики РПЦ, на наше переконання, можливе лише при застосуванні нарративного аналізу, контекстуальної герменевтики, соціально-політичного аналізу.

Метою цієї статті є дослідження особливостей трансформації нарративів сучасного офіційного російського православ'я за допомогою аналізу риторики, яку використовували представники РПЦ протягом 2011–2013 років.

Розглянута в статті тематика одразу потребує двох уточнень. Під використаними термінами «керівництво РПЦ», або «спікери РПЦ», мається на увазі група вищих церковних ієрархів і чиновників, уповноважених виступати публічно від імені всієї повноти Російської православної церкви. Насамперед це патріарх Кирило (Гундяєв), протоієрей Всеволод Чаплін, Володимир Легойда. Крім того, часто від імені РПЦ або певної частини її віруючих виступають авторитетні в цій церкві священники та миряни, близькі до патріархії. Серед таких особистостей слід відзначити популярного проповідника протоієрея Дмитра Смирнова та відомого православного блогера Кирила Фролова. Саме ці люди формують інформаційний порядок денний у РПЦ та певною мірою впливають на процес формування її риторики.

Слідування хронології найважливіших внутрішньо-церковних та політичних подій дозволяє показати, як саме вони впливали на процес розвитку нарративного світу сучасного російського православ'я. Цей момент яскраво відображує залежність церкви від держави в сучасній Росії, а отже, необхідність реагувати на поточні політичні події та формувати церковну риторичку, чітко орієнтуючись на державну. Для кращого розуміння цього феномену необхідно зробити невеликий екскурс в історичний контекст формування відносин держави та церкви в сучасній Росії.

Процес формування тісної співпраці між державою та РПЦ був обумовлений багатьма факторами, але

передусім на нього вплинули глибокі психологічні комплекси російського соціуму відносно духовної сфери. Роки атеїстичної влади СРСР витіснили релігію за межі повсякденного життя, перетворивши духовенство на маргінальний соціальний прошарок, що існував виключно в «церковній резервації». Такий спадок радянської ідеології одночасно психологічно травмував і російський соціум, і духовенство Руської православної церкви. Криза ідеологічної ідентичності, що виникла після розпаду СРСР, привела росіян до масового пошуку нових форм самоусвідомлення, найпопулярнішою з яких швидко стало православ'я. Протягом 1990-х рр. храми наповнювалися віруючим, але духовенство РПЦ занадто повільно виходило із традиційної для себе зони комфорту, що призводило до втрати контролю над церковним середовищем зі сторони керівництва церкви та поширенню серед пересічних віруючих фундаменталістських нарративів й есхатологічних настроїв. Відсутність навички до комунікації з соціумом штовхала керівництво РПЦ в тісні обійми державної влади.

Однак, протягом першого пострадянського десятиліття процес зближення церкви та держави значно гальмувався, з одного боку, традиційно підозрілим ставленням до державної влади зі сторони представників церкви, а з іншого, доволі несерйозним відношенням до РПЦ як інституту зі сторони самої ж влади. Релігієзнавець Борис Кнорре зазначає, що політичний істеблшмент 1990-х років не був настроєний розглядати церкву як серйозного союзника й партнера. Зустрічі політиків та чиновників з ієрархами РПЦ мали переважно популістський характер. Борис Єльцин публічно зустрічався з патріархом, переслідуючи іміджеві цілі, особливо перед виборами, коли його рейтинги сягали критичного мінімуму, а довіра до церкви ставала більш відчутною [3, с. 47–48]. Ситуація почала поступово змінюватися з приходом до влади Володимира Путіна, який оголосив курс на стабілізацію та централізацію. Нова російська влада потребувала в активному пошуку єдиної консолідуючої ідеології, для якої православ'я могло стати якщо не головним елементом, то важливою духовною складовою. Інтереси церкви й держави співпали, внаслідок чого за часів путінської Росії відбулося часткове зрощення цих інститутів. Церква поступово проникала у повсякденне життя росіян: її присутність почала відчуватися майже всюди, а особливо у медіа-просторі.

Тут необхідно зазначити, що церква не одразу інтегрувалася в систему державної пропаганди, а почала поступово поширювати у власному інформаційному просторі більш лояльне, у порівнянні з періодом 1990-х рр., відношення до влади. Найбільш соціально активний церковний ієрарх – митрополит Кирило (Гундяєв) – заговорив «мовою смислів» – специфічною історіософською мовою натяків і порівнянь, що давали віруючим РПЦ, більшість з яких ще перебувала в стані психологічного стресу після «бездуховних 90-х», змогу зрозуміти безпечність нового політичного режиму та необхідність консолідуватися довкола нього. Яскравим прикладом використання «мови смислів» може стати участь митрополита Кирила на телевізійному шоу «Ім'я Росія», в рамках якого він виступив апологетом історичної постаті Олександра Невського. Релігієзнавець Олег Морозов зазначає, що в межах свого виступу на телешоу Кирило вибудовував риторичку на принципах порівняння

історичних періодів і постатей, ототожнюючи нашість татар на Русь із першим пострадянським десятиліттям. На думку Морозова, таке зіставлення закріплювало смислові паралелі між князем та сьгоднішнім «національним лідером», який – подібно до свого середньовічного прототипу – працює, не покладаючи рук над укріпленням російської державності [6, с. 273–274].

Наведений приклад наочно показує, як саме наприкінці першого десятиліття XXI століття церковна риторика почала активно відображати державну ідеологію. Центральне місце в ній зайняли проповідь традиціоналізму й патріотизму, що корелювало з консервативним напрямком офіційної державної ідеології, який стрімко набував популярності. Слід зазначити, що, попри значне поширення подібних наративів в інформаційному просторі РПЦ, загальний курс розвитку церковної риторики часів патріарха Олексія II залишався відносно нейтральним. Незважаючи на всі змоги найбільш активних представників духовенства на чолі із митрополитом Кирилом розвивати політику зближення із державою, в церкві ще зберігалася здорова тенденція дистанціювання від влади. Це відображалось в наративах, які використовувала РПЦ того періоду. Починаючи з 2009–го, року обрання Кирила на патріарший престол, у внутрішній політиці РПЦ відбулися різкі зміни, відображенням яких стала й зміна офіційної церковної риторики. На тлі поглиблення процесу зрощення церкви та держави в дискурсі РПЦ з'явився небачений до того державницький пафос, який поєднувався з використанням історіософських концепцій на кшталт ідеологічної доктрини «Руського світу», спрямованих на виправдання геополітичних амбіцій РФ. Борис Кнорре зазначає, що популярна в 1990–х ідея про відмову від гонитви за життєвими благами почала поступово зникати з церковної риторики. Цю парадигму стали критикувати в середині нульових: якщо вже країна почала «вставати з колін», то з колін повинні були встати й православні. Кирило допоміг надати цьому процесу більш системний характер. Але тут настала інша крайність – тріумфальність, ставка на протокол, звітність, прагнення підпорядкувати церкву під чітко налагоджений адміністративний механізм [2].

Політичні зрушення, які відбулися в Росії наприкінці 2011–го року, стали серйозним випробуванням для влади та сучасної російської ідеології. Певна позірніша лібералізація часів правління Дмитра Медведева давала демократично налаштованій частині російського суспільства надію на можливість позитивних змін у країні протягом найближчих років. Парламентські вибори, що відбулися 4–го грудня 2011–го зі значними фальсифікаціями на користь владних партій, зруйнували цю надію та призвели до поширення протестних настроїв серед значної частини населення РФ. Протягом грудня в Москві та більшості міст Росії відбулися масові акції протесту, які, за зауваженням авторитетного британського видання «The Economist», стали найбільш масштабними протестними виступами в Росії з початку 1990–х років [15]. Оголошення про участь Путіна в президентських виборах, що мали відбутися наступного року, призвело до певної радикалізації настроїв маніфестантів і додало нової динаміки розвитку протестного руху в більшості російських міст. Певний час влада перебувала в стані очікування, але радикалізація суспільних настроїв викликала необхідність рішучих дій. Першим етапам боротьби із протестним рухом

стала активізація агресивної інформаційної політики, спрямованої проти учасників масових заходів із метою їх маргіналізації в очах більшості росіян. На цьому етапі до процесу боротьби з громадянським протестом долучилася й церква. Релігієзнавець Сергій Філатов зазначає, що на ранньому етапі актуалізації протестів у церковній риторичі була присутня позиція, що полягала у необхідності прислухатися до вимог протестуючих, адже, на думку представників РПЦ, існували справедливі підстави до незадоволення. Але дуже швидко ця позиція відійшла на другий план, а замість неї церковні спікери почали стверджувати, що незадоволення людей викликала робота чиновників та поліції [13, с. 12]. Доволі швидко у риторичі церковних спікерів актуалізувалася тенденція до засудження учасників опозиційних акцій. Представники РПЦ почали активно протиставляти протестуючих православним, стверджуючи, що останні не повинні брати участь у протестах. Патріарх Кирило засудив учасників акції, сказавши, що православні не виходять на акції протесту, вони стоять у черзі до поясу Богородиці, маючи на увазі реліквію, що взимку 2012–го р. звершувала тур найбільшими містами Росії. Патріарх додав, що якщо святиня перебувала в Росії не місяць, а бодай півроку, на поклоніння їй прийшли б 40 мільйонів віруючих. «Ми це точно знаємо, адже живемо в країні з православною більшістю», – додав святіший [8]. Переклад цього зауваження Кирила із «мови смислів» дає зрозуміти, що керівництво РПЦ намагалося інтерпретувати акції опозиційного руху як маргінальне явище, в той час церква залишається на стороні «більшості», а отже, на стороні влади. З цього приводу дуже слушне зауваження робить С. Філатов, який стверджує, що використане патріархом протиставлення є недоречним, адже ніхто не рахував людей, які одночасно й приймали участь в акціях опозиції, й відвідували поклоніння святині [13, с. 14].

На тлі наростаючого конфлікту спікери РПЦ почали все частіше застосовувати риторичі історіософських ототожнень, порівнюючи актуальні політичні події то з революцією 1917–го року, то з подіями «Смутного часу». Така тенденція трималася протягом усього періоду активних протистоянь між владою та опозицією, які завершилися перемогою влади. Після підключення до боротьби з опозицією російських спецслужб та використання проти маніфестантів силових заходів, активність опозиціонерів почала згасати. Окремі акції протестного характеру відбувалися протягом усього 2012–го та навіть 2013–го років. Святкуючи перемогу влади, керівництво РПЦ не скупилося на яскраві порівняння в кращих традиціях «мови смислів». Російський релігієзнавець Олег Морозов вказує, що протягом усього 2012–го року керівництво РПЦ вибудовувало риторичі на принципах порівняння перемоги режиму над опозицією з ключовими історичними військовими перемогами Росії, вбачаючи в політичних подіях 2012–го чергову перемогу над Заходом, який, за популяризованою федеральними ЗМІ легендою, стояв за протестами опозиції [6, с. 268]. Слід зауважити, що саме події періоду «політичної турбулентності», як їх назвали у Росії, стали стартом антизахідної істерії, яка охопила російське суспільство в останні декілька років. Можна вважати, що певною мірою на розвиток такої тенденції вплинула поширювана протягом декількох років церковна критика Заходу як осередку ліберального секуляризму й постмодерної бездуховності.

Виступ РПЦ на боці влади під час найбільш активної фази політичних протистоянь призвів до конфронтації між церквою і представниками громадянського суспільства. С. Філатов відзначає, що до зазначених подій більшість політичних дисидентів ставилася до РПЦ переважно лояльно, в той час як різкий виступ церкви на боці держави спровокував негативне ставлення до неї з боку опозиції [13, с. 15–16]. Причин для конфронтації можна виявити дві: з одного боку, це відверто антидемократичний характер політичних переконань представників патріархії, а з іншого, доволі неоднозначний спосіб особистого життя окремих представників РПЦ, інформація про який потрапила у ЗМІ та спричинила цілий ряд доколацерковних скандалів. Резонанс від цих публічних викриттів викликав шквал суспільного обурення та значною мірою спрямував розвиток церковної риторики наступних років. Найгучнішим прикладом конфронтації між церквою та радикально налаштованими представниками опозиції можна назвати скандал, що виник довкола акції панк-гурту Pussy Riot в Храмі Христа Спасителя. Феномен цієї акції полягає в тому, що вона, викликаючи значну суспільну дискусію та призвела до ув'язнення учасниць гурту. С. Філатов стверджує, що ця ситуація наочно продемонструвала рішуче прагнення обох сторін конфлікту боротися за власні переконання: одні були готові саджати, інші були готові страждати [13, с. 19].

Одночасно з істерією довкола панк-концерту в Храмі Христа Спасителя в ЗМІ активізувалися дискусії довкола двох скандалів, пов'язаних з особою патріарха. Перший – суд проти колишнього міністра охорони здоров'я РФ, а на той момент священника УПЦ, Юрія Шевченка, який за допомогою «нанопилу» нібито зіпсував коштовні книги в помешканні Кирила. Ситуація підігрівалася тим фактом, що офіційним позивачем у справі виступала Лідія Леонова – родичка патріарха, яка проживає з ним в одному помешканні [14]. Суспільне обурення викликав не лише факт життя патріарха із жінкою сумнівного ступеня спорідненості, а й неприємність Леоновой у відношенні до відповідача [9]. Другий резонансний випадок – широка суспільна дискусія довкола дорогого годинника швейцарської марки Breguet, заретушованого на одній з офіційних фотографій Кирила. Цей скандал спричинив активну дискусію в російському інформаційному просторі, наслідком якої стали суперечливі заяви церковних спікерів стосовно годинника. Саме неоднозначність заяв представників РПЦ викликала чергову хвилю обурення [12]. Обидві ситуації суттєво вдарили по репутації патріарха та продемонстрували, що спосіб життя святішого є далеким від уявлень про духовність.

Скандали довкола предстоятеля РПЦ відкрили справжню «скриню Пандори», з якої на голови священнослужителів посипались звинувачення в неналежному способі життя, стяжателстві, корупції та покриванні за допомогою влади власних злочинів. Реакція істеблішменту РПЦ була приголомшливою: замість виправдань за реальні «зловживання на місцях», речники та ієрархи церкви зайняли оборонну позицію, звинувативши ЗМІ у наклепі. В церковній риторичі актуалізувався новий наратив – «напад на православ'я», або навіть «війна із церквою». Використання таких наративів швидко поширилося в доколацерковному інформаційному просторі, а також проникло в риторику провідних політиків. Поєднання перелічених наративів зі зрос-

таючими антизахідними настроями вплинули на виникнення в російському інформаційному просторі конспірологічної версії походження дискусії довкола скандалів, пов'язаних із РПЦ. Близькі до церкви джерела активно поширювали інформацію про те, що «атака на православ'я» – цілеспрямована й організована акція, що має загальноєвропейський характер та фінансується ззовні [7]. На думку Бориса Кнорре, актуалізація подібних наративів стала можливою лише за умови інтеграції церкви в апарат державної номенклатури. За часів Олексія II розмови про «війну із церквою» не могли бути підтримані на офіційному рівні, адже православ'я, по-перше, не було інкорпорованим у суспільні групи, по-друге, ієрархи церкви звикли розмовляти із суспільством комплементарно та намагалися в міру сил стримувати випадки неофітів в адресу «світського суспільства» [3, с. 78].

Але в церкві часів патріарха Кирила все відбувалося інакше. Рух Росії в бік антизахідної політики й авторитаризму, що ознаменувався перемогою Путіна на президентських виборах у березні 2012-го р., вивів у авангард російського інформаційного простору найбільш радикальних представників православного духовенства та мирян. Період 2012–2013 рр. ознаменувався зростанням рівня радикалізації настроїв російського суспільства та влади. Цей факт яскраво ілюструє ряд антиліберальних законів, прийнятих у зазначений період російською владою. «Закон Діми Яковлева», що забороняє всиновлення російських дітей іноземцям, та «Закон про заборону пропаганди гомосексуалізму», прийняті 2013-го р., викликали значний резонанс у російському інформаційному просторі й активно коментувалися представниками РПЦ. Звісно, що магістральним напрямком риторики, обраним церковними спікерами відносно антиліберальних законів, став «захист традиційних цінностей» та «оборона православ'я від нападів ззовні». Так, коментуючи обурення представників Нобелівського комітету впровадженням закону проти пропаганди гомосексуалізму, голова Синодального відділу з відносин церкви та суспільства прот. Всеволод Чаплін сказав: «Я глибоко переконаний, що західні еліти і люди, які називають себе лідерами західної громадської думки, стають все більш маргінальною групою, яка не відображає вектор розвитку світового співтовариства. Думаю, що у більшості населення Землі є тенденція до розуміння, що існують вічні незмінні етичні цінності, які повинні знаходити своє відображення не тільки в публічних дискурсах, але й в законах» [1].

Схожою була реакція авторитетних церковних лідерів і на суспільну полеміку, що розгорнулася довкола прийняття «Закону Діми Яковлева». Коментуючи суспільну дискусію довкола закону, відомий проповідник протоієрей Дмитро Смирнов стверджував, що жорстоке ставлення американців до російських дітей, яке за офіційною версією й стало приводом для введення закону, було виховане їх ментальністю та державною пропагандою [11].

Не менш важливою для формування внутрішньо-церковної риторики подією стало звільнення 30 грудня 2013-го р. з посади професора Московської духовної академії відомого православного місіонера й блогера протодиякона Андрія Кураєва. Офіційною причиною звільнення місіонера стало те, що він нібито регулярно виступав у засобах масової інформації та в блогосфері з епатажними публікаціями та, що його діяльність у цих

медійних сферах була в ряді випадків скандальною і провокаційною [5]. Справжньою причиною звільнення сам Кураєв назвав свої записи про гомосексуальний скандал у Казанській духовній семінарії та критику немилосердного ставлення керівництва РПЦ до гурту Pussy Riot [4]. Саме конфлікт із вищими ієрархами церкви, пов'язаний зі звинуваченням у гомосексуалізмі, яке висунув отець Андрій ряду єпископів, був сприйнятий широким загалом як справжня причина звільнення місіонера. Реакція керівництва церкви була відмінною від традиційного проголошення «нападу на православ'я». В РПЦ Кураєву відповіли ігноруванням його звинувачень. Такий характер реакції можна пояснити внутрішнім походженням критики, адже багато років Кураєв був чи не найпопулярнішим місіонером у РПЦ. Водночас його звинувачення завдали суттєвого удару репутації церкви. З огляду на суперечливість ситуації довкола згаданого скандалу, в керівництві РПЦ вирішили зробити вигляд, що Кураєва не існує. Лише протоієрей В. Чаплін у своєму відео-зверненні закликав Кураєва не протиставляти себе позиції РПЦ, якою б не була ця офіційна думка.

Дослідження особливостей розвитку провідних нарративних трендів, що домінували в російському православ'ї протягом останніх років, виявило, якими є результати державно-церковної співпраці, що наявна в сучасній Росії. Тісна співпраця з державними інститутами призвела до інтеграції окремих представників церковної номенклатури в державний істеблішмент та надала представникам РПЦ широкий доступ до федеральних ЗМІ. Користуючись нагодою, церковні спікери швидко освоїлися в російському інформаційному просторі та почали активно коментувати усі поточні політичні події. Розглянутий у цій статті хронологічний період ознаменувався значними трансформаціями політичного простору певної частини пострадянського регіону, що відобразились на процесі розвитку риторики РПЦ. Політична нестабільність початку 2012-го року, пов'язана з масовими акціями протесту, що відбулися по всій Росії, спонукала представників церкви активно висловлювати свою підтримку правлячому політичному режиму й засуджувати діяльність опозиціонерів. Цей факт спричинив трансформацію ставлення до церкви з боку опозиції від здебільш нейтрального або навіть позитивного до критичного, а подеколи й різко негативного. Як наслідок, найбільш радикальні представники опозиційного руху організували ряд гучних провокацій проти керівництва РПЦ, які викликали значний суспільний резонанс. Одночасно з цим процесом у ЗМІ почали активно розвиватися гучні скандали, пов'язані особисто з патріархом Кирилом. Задля власного захисту РПЦ обрала найбільш радикальну з усіх можливих риторик, активно поширюючи інформацію про «заздалегідь зорганізований напад на православ'я». Такий нарратив настільки глибоко прижився у риторичі РПЦ останніх років, що його використання приймало подеколи навіть абсурдний характер. Протягом останніх років церковні спікери називали «нападом на православ'я» будь-яку критику у власну адресу, особливо в моменти, коли довкола церковні скандали ставали предметом широких соціальних дискусій. Іншою важливою особливістю нарративного ландшафту сучасного російського православ'я стала активна інформаційна підтримка церквою будь-яких антиліберальних ініціатив зі сторони держави.

Список використаних джерел

1. Всеволод Чаплин: Запад становится все более маргинальным [Электронный ресурс] // Русская служба BBC. – 2014. – Режим доступа: http://www.bbc.com/russian/russia/2014/01/140115_chaplin_gays_interview.
2. Зотова Н. Соблазн ощущать себя героем «священной битвы» слишком велик [Электронный ресурс] / Наталия Зотова // Новая Газета. – 2016. – Режим доступа: <http://www.novayagazeta.ru/politics/71509.html>.
3. Кнорре Б. Российское православие. Постсекулярная институционализация в пространстве власти, политики и права / Борис Кнорре // Монтаж и демонтаж секулярного мира. – М.: РОССПЭН, 2014. – С.42–103.
4. Кураев возмущен исключением из преподавателей духовной академии [Электронный ресурс] // Газета.Ru. – 2013. – Режим доступа: http://www.gazeta.ru/social/news/2013/12/31/n_5854789.shtml.
5. Кураева исключили из Московской духовной академии за эпатаж [Электронный ресурс] // Интерфакс. – 2013. – Режим доступа: <http://www.interfax.ru/russia/349855>.
6. Морозов О. Легенды и мифы российской истории: историческая политика руководства Русской православной церкви в начале XXI в. / Олег Морозов // Монтаж и демонтаж секулярного мира. – М.: РОССПЭН, 2014. – С.255–323.
7. Общественная палата заявила о травле патриарха Кирилла [Электронный ресурс] // Lenta.ru. – 2012. – Режим доступа: <http://lenta.ru/news/2012/03/29/european/>.
8. Патриарх Кирилл о протестах: православные не ходят на демонстрации, они молятся в тиши монастырей [Электронный ресурс] // Газета.Ru. – 2012. – Режим доступа: http://www.gazeta.ru/news/lenta/2012/02/01/n_2187809.shtml.
9. Патриарх после часов поведаль об иске к своему соседу: простить пыль было бы «некорректно» [Электронный ресурс] // Газета.Ru. – 2012. – Режим доступа: http://www.gazeta.ru/social/news/2012/03/29/n_2265801.shtml.
10. Православная церковь при новом патриархе. Сб. статей под ред. А. Малашенко и С. Филагова. – М.: РОССПЭН, 2012. – 415 с.
11. Протоиерей Димитрий Смирнов: я рад и счастлив, что в Америке перестанут убивать наших детей! [Электронный ресурс] // Pravmir.ru. – 2012. – Режим доступа: <http://www.pravmir.ru/protoierej-dimitrij-smirnov-ya-rad-i-schastliv-chto-v-amerike-perestanut-ubivat-nashix-detey/>.
12. РПЦ извинилась за ретушь фотографии патриарха с часами [Электронный ресурс] // Русская служба BBC. – 2012. – Режим доступа: http://www.bbc.com/russian/russia/2012/04/120405_patriarch_wristwatch.shtml.
13. Филатов С. Русское православие, общество и власть во времена политической турбулентности / Сергей Филатов // Монтаж и демонтаж секулярного мира. – М.: РОССПЭН, 2014. – С.9–42.
14. Хирург-священник Шевченко против подруги патриарха: суд велел описать имущество врача [Электронный ресурс] // NEWSru.com. – 2012. – Режим доступа: <http://www.newsru.com/russia/27mar2012/shevchenko.html#2>.
15. Protest in Russia: A Russian awakening // The Economist. – 2011. – available at: <http://www.economist.com/blogs/eastemapproaches/2011/12/protest-russia-0>.

References

1. Vsevolod Chaplin: Zapad stanovitsia vse bolee marginal'nym [Elektronnyi resurs] // Russkaia sluzhba BBC. – 2014. – Rezhym dostupa: http://www.bbc.com/russian/russia/2014/01/140115_chaplin_gays_interview.
2. Zotova N. Soblazn oshchushchat' sebia geroem «sviashchennoi bitvy» slishkom velik [Elektronnyi resurs] / Natalia Zotova // Novaia Gazeta. – 2016. – Rezhym dostupa: <http://www.novayagazeta.ru/politics/71509.html>.
3. Knorre B. Rossiiskoe pravoslavie. Postsekuliarnaia institutsionalizatsiia v prostranstve vlasti, politiki i prava / Boris Knorre // Montazh i demontazh sekuliarnoho mira. – M.: ROSSPEN, 2014. – С.42–103.
4. Kuraev vozmushchen isklucheniem iz prepodavatelei dukhovnoi akademii [Elektronnyi resurs] // Gazeta.Ru. – 2013. – Rezhym dostupa: http://www.gazeta.ru/social/news/2013/12/31/n_5854789.shtml.
5. Kuraeva iskluchili iz Moskovskoi dukhovnoi akademii za epatazh [Elektronnyi resurs] // Interfaks. – 2013. – Rezhym dostupa: <http://www.interfax.ru/russia/349855>.
6. Morozov O. Legendy i mify rossiiskoi istorii: istoricheskaia politika rukovodstva Russkoi pravoslavnoi tserkvi v nachale XXI v. /

Oleg Morozov // *Montazh i demontazh sekuliarnoho mira.* – M.: ROSSPEN, 2014. – S.255–323.

7. Obshchestvennaia palata zaiavila o travel patriarkha Kirilla [Elektronnyi resurs] // Lenta.ru. – 2012. – Rezhym dostupa: <http://lenta.ru/news/2012/03/29/european/>.

8. Patriarkh Kirill o protestakh: pravoslavnyie ne khodiat na demonstratsii, oni moliatia v tishi monastyrei [Elektronnyi resurs] // Gazeta.Ru. – 2012. – Rezhym dostupa: http://www.gazeta.ru/news/lenta/2012/02/01/n_2187809.shtml.

9. Patriarkh posle chasov povedal ob iske k svoiemu sosedu: prostit' pyl' bylo by «nekorrektno» [Elektronnyi resurs] // Gazeta.Ru. – 2012. – Rezhym dostupa: http://www.gazeta.ru/social/news/2012/03/29/n_2265801.shtml.

10. Pravoslavnaia tserkov' pri novom patriarkhe. Sb. statei pod red. A. Malashenko i S. Filatova. – M.: ROSSPEN, 2012. – 415 s.

11. Protoierei Dimitrii Smirnov: ia rad i schastliv, chto v Amerike perestanut ubivat' nashykh detei! [Elektronnyi resurs] // Pravmir.ru. – 2012. – Rezhym dostupa: <http://www.pravmir.ru/protoierej-dimitrij-smirnov-ya-rad-i-schastliv-chto-v-amerike-perestanut-ubivat-nashix-detej/>

12. RPTs izvinilas' za retush' fotografii patriarkha s chasami [Elektronnyi resurs] // Russkaia sluzhba BBC. – 2012. – Rezhym dostupa: http://www.bbc.com/russian/russia/2012/04/120405_patriarch_wristwatch.shtml.

13. Filatov S. Russkoe pravoslavie, obshchestvo i vlast' vo vremena politicheskoi turbulentnosti / Sergei Filatov // *Montazh i demontazh sekuliarnoho mira.* – M.: ROSSPEN, 2014. – S.9–42.

14. Khirurg–sviashchennik Shevchenko protiv podrugi patriarkha: sud velel opisat' imushchestvo vracha [Elektronnyi resurs] // NEWSru.com. – 2012. – Rezhym dostupa: <http://www.newsru.com/russia/27mar2012/shevchenko.html#2>.

15. Protest in Russia: A Russian awakening // *The Economist.* – 2011. – available at: <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2011/12/protest-russia-0>.

Shkil S. O., Ph.D. in Philosophy, Assistant Professor of the Philosophical Department of the National Bioresources and Nature Management University of Ukraine (Ukraine, Kyiv), lauby@meta.ua

The transformation of narratives of contemporary Russian Orthodoxy (2011–2013)

The problem of features of development of narrative world of Russian Orthodoxy in 2011–2013 is considered. Investigated that the Russian Orthodox tradition appears to challenge the present, which manifests itself in the need to respond to the current social and cultural and political events, therefore transformed classical religious narratives. Close cooperation with state institutions led to the integration of individual members of the church nomenclature to state establishment and gave a representatives of ROC a wide access to federal media. Church representatives actively express their support for the ruling political regime, anti-liberal Kremlin initiatives, condemn the activities of the oppositionists, which led a critical and negative assessment of the ROC in the opposition environment. It is proved that the narrative of «attack on Orthodoxy» is central to the justification of church scandals, particularly related with Patriarch Kirill in wide social debates.

Keywords: Russian Orthodox Church, narrative, the Church's rhetoric, Patriarch Kirill, politics, Russia.

Шкіль С. А., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, Національний університет біоресурсів і природопольовання України (Україна, Київ), lauby@meta.ua

Трансформація наративів сучасного російського православ'я (2011–2013)

Рассмотрено проблему особенностей развития нарративного мира русского православия в 2011–2013 годах. Исследовано, что русская православная традиция предстает перед вызовом современности, который проявляет себя в необходимости реагировать на текущие социокультурные и политические события, в результате чего трансформируются классические религиозные нарративы. Тесное сотрудничество с государственными институтами привело к интеграции отдельных представителей церковной номенклатуры в государственный истеблишмент и предоставило представителям РПЦ широкий доступ к федеральным СМИ. Представители церкви активно выражают свою поддержку правящему политическому режиму, антилиберальным инициативам Кремля, осуждают деятельность оппозиционеров, что обусловило критическую и негативную оценку РПЦ в оппозиционной среде. Доказано, что нарратив «нападения на православие» является главным в оправдании церковных скандалов, в частности связанных с патриархом Кириллом, в широких социальных дискуссиях.

Ключевые слова: РПЦ, нарратив, церковная риторика, патриарх Кирилл, политика, Россия.

* * *

УДК 504.3+911.2

Бабаева Джамиля,
докторантка, Бакинский государственный
университет (Азербайджан), khyliko.m@gmail.com

К ВОПРОСУ О СОЗДАНИИ ОБЩЕГО ЯЗЫКА ОБЩЕНИЯ В ТЮРКОЯЗЫЧНОМ МИРЕ

Обсуждаются проблемы формирования общего тюркского языка как языка межнационального общения и единства тюркоязычного мира. В качестве базового языка тюркоязычных народов предлагается и обосновывается турецкий язык.

Ключевые слова: тюркский мир, турецкая страна, турецкий язык, язык межнационального общения, разговорный и литературный язык.

Язык – основа национального достоинства, единства и культуры. Формирование такого общего тюркского языка является одним из основных показателей политического и морального единения тюркских народов. Предполагается, что посредством общего тюркского языка все тюркоязычные народы войдут в общение и сотрудничество друг с другом и он сможет сыграть значительную роль в развитии наших культур, в сфере науки, техники, образования, экономики, торговли, туризма и финансов. Во всяком случае, в современном мире есть все возможности и условия для создания такого общего тюркского языка.

К сожалению, на ряде миропрятий, проводимых по этому поводу до настоящего времени, кроме выступлений о необходимости создания общего тюркского языка не было сделано ни одного серьезного шага.

Все тюркоязычные специалисты единогласно отмечают важность единства, однако когда речь заходит об общем тюркском языке, каждый предлагает либо свой конкретный язык в качестве базового, либо выдвигают решение создать новый тюркский язык на базе множественности тюркских языков. В общем, разногласие, языковые различия превалируют над созданием общего тюркского языка.

Вопрос о создании общего тюркского языка для тюркского мира широко рассматривался на XI Съезде дружбы, братства и сотрудничества тюркских государств и обществ (1993 г.). На Съезде обсуждались различные проблемы сотрудничества, среди которых наиважнейшей, поставленной перед языковедами всего тюркского мира, есть проблема создания общего тюркского языка, который сможет послужить делу формированию общего литературного языка в тюркоязычном пространстве и получению этим языком статуса международного, т.е. который сможет употребляться в качестве средства международного общения между тюркскими народами.

Несмотря на то, что данная тема обсуждалась в ряде других съездов, конференций, все еще существуют разногласия в этом плане, которые сводятся к следующим основным.

Так, профессор Низами Джафаров придерживается мнения о том, что являющийся государственным языком независимого государства Турции, к тому же в течении долгого времени стабилизировавшийся, турецкий язык будет служить общему языку общения [1, s. 551].

Выдающийся ученый-языковед Агамуса Ахундов тоже выступает сторонником избрания языка одного из тюркских народов в качестве международного и межнационального, а именно турецкого языка. Он считает правильным, что необходимо учитывать обоснование данного выбора на объективных условиях, то есть ареал употребления языка, возможности распространения и изучения, число говорящих на этом языке, сложность и